

ЗАХИСТ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню змісту захисту від кримінальних правопорушень як завдання кримінального провадження. Автор відстоює застосування вузького підходу у визначенні захисту як завдання кримінального провадження. Проаналізовано можливість застосування протиправності та суспільної небезпечності як ознак при вирішенні питання про здійснення захисту. Надано визначення захисту від кримінально протиправного діяння як завдання кримінального провадження. Розглянуто об'єкти захисту у кримінальному провадженні, запропоновано вважати такими особу, громаду та суспільство й Український народ. Наведено перелік суб'єктів, що уповноважені чи правомочні здійснювати захист у кримінальному провадженні. Уведено поняття «атипового контрзахисту», під яким розуміється захист особи, громади та суспільства, Українського народу від кримінально протиправних діянь уповноважених суб'єктів кримінального провадження. Запропоновано виділяти два показники ефективності захисту: (1) його своєчасність та (2) пропорційність застосованих засобів характеру кримінально протиправного діяння.

Ключові слова: завдання кримінального провадження, суб'єкт захисту від кримінального правопорушення, об'єкт захисту від кримінального правопорушення, показники ефективності захисту, процесуальна оборона, суспільна небезпечність.

У 2012 р. завдання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень уперше отримало нормативне закріплення (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України¹ (далі – КПК)), та задовго до цього кримінальний процес володів формами здійснення цього соціально бажаного впливу, а правники досліджували цей аспект. Для досягнення результативності й ефективності кримінального провадження його завдання мають бути однозначно зрозумілими для всіх суб'єктів процесу, а оскільки захист як правовий і соціальний вплив є явищем багатограним, то виникає потреба уточнити зміст поняття «захист» саме як завдання кримінального провадження.

Проблеми здійснення захисту у кримінальному провадженні багатогранні й обширні та за своєю суттю стосуються чи не кожного інституту кримінального процесуального права, а отже, тією чи іншою мірою, захист як соціально бажаний вплив кримінального провадження був предметом наукового інтересу значної кількості вчених-процесуалістів, зокрема: Ю. П. Аленіна,

В. В. Вапнярчука, Т. В. Варфоломєєвої, І. В. Гловоюк, М. М. Гродзинського, Ю. М. Грошевого, С. В. Давиденко, О. М. Дроздова, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, М. Г. Моторигіної, В. Т. Нора, А. А. Павлишина, М. А. Погорецького, І. А. Тітка, В. М. Трофименка, А. Р. Туманянц, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, О. Г. Яновської та багатьох інших. Водночас захист саме як завдання кримінального провадження в українській науці за останнє десятиліття досліджували лише Л. Д. Удалова та С. О. Патюк², а тому варто продовжити відповідні розвідки, враховуючи нормативні зміни зокрема та еволюцію правової доктрини загалом.

Захист як соціально бажаний вплив у кримінальному провадженні

Під захистом як у правовій науці загалом, так і в науці кримінального процесу можуть розумітися дуже різні явища. Влучно висловлюється О. Г. Шило, вказуючи, що як захист, «по суті, визначаються поняття, які не збігаються за змістом та обсягом, що можна спостерігати не лише

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс Законів 4651-VI, ухвалено 13 квітня 2012 з наступними змінами, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

² Лариса Давидівна Удалова та Світлана Олександрівна Патюк, *Цілі і завдання сучасного кримінального судочинства України* (Київ: КНТ, 2014).

в науковій літературі, а й у чинному законодавстві»³, зокрема, захистом називають однойменну кримінальну процесуальну функцію, сторону кримінального провадження, інститут права, що полягає в забезпеченні безпеки учасників процесу, а також захист людини від злочину і відшкодування потерпілому завданої злочином шкоди⁴. На нашу думку, під захистом у ст. 2 КПК навряд чи розуміється такий широкий різномірний комплекс явищ, та для обґрунтування цього твердження неможливо не звернутися до різних підходів у визначенні поняття «захист».

На нашу думку, у слові «захист» легко простежується етимологічна структура його формування: префікс «за» та основа «хист». Відповідно до Словника Грінченка «хист» у другому значенні означає огорожу, а «хиститися» – це прикриватися, закриватися⁵; слово «хист» також подібне до «хищ», що означає заслін від вітру чи дощу⁶; також корінь «хист» «е, можливо, розширеним варіантом давнішого хис-, наявного також у слова хижка»⁷, що походить від праслов'янського «хызъ», давнього запозичення з германських мов *husa* «укриття» та давнього англосаксонського *hus* «хата», англійського *house*⁸. Сучасне лексичне значення слова «захист» – це дія у значенні захищати, тобто «обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т.ін. дій»⁹, а в другому значенні – це «заступництво, охорона, підтримка»¹⁰. Отже, поняття «захист», «охорона» та «оборона» є семантично близькоспорідненими; однак важливо з'ясувати відмінність між ними для точного тлумачення змісту норм кримінального процесуального права.

У Великій українській юридичній енциклопедії надано максимально широке визначення терміносполуки «захист правовий»: це «здійснювана відповідно до закону діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування з попередження та усунення протиправних

діянь, поновлення порушених прав і свобод громадян та притягнення правопорушників до юридичної відповідальності»¹¹. За такого підходу усе кримінальне провадження (від моменту виявлення кримінально протиправного посягання й до моменту закінчення виконання обвинувального вироку суду) можна розглядати як акт здійснення правового захисту.

Варто зауважити, що таке сприйняття не позбавлене певного сенсу; усі галузі права кримінального циклу за предметом стосуються суспільно небезпечної поведінки, а тому й реалізація таких норм за визначенням скерована на усунення такої, забезпечення потенційних жертв і сатисфакцію фактично постраждалих осіб. Тому закономірно, що в науковій літературі знаходимо позицію Л. Д. Удалової і С. О. Патюк щодо того, що «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень – це передбачена законом діяльність держави в особі уповноважених органів, що спрямована на забезпечення, реалізацію, відновлення прав потерпілих від кримінального правопорушення осіб, а також їх діяльність з використання як самостійно, так і за допомогою представника будь-яких передбачених законом методів і засобів з метою відстоювання своєї позиції у кримінальному провадженні»¹². Але застосування такого широкого підходу має два недоліки: по-перше, поряд із інтегральним словом «захист» у такому ж значенні можливо використовувати слова «охорона» чи «забезпечення», що свідчить про значну «розмитість» цього широкого поняття, якщо заміна ключового, визначаючого «знака» не призводить до зміни змісту; по-друге, характеристика різномірної за суттю процесуальної діяльності одним терміном кримінальний процесуальний «правовий захист» хоч і допустима під час аналізу соціальної системи загалом, проте є малопродуктивною з позиції суб'єктів кримінального провадження і, відповідно, науки кримінального процесу, оскільки позбавлена конкретного змісту щодо необхідного результату.

Відтак, видається за доцільне розглядати загальні завдання кримінального провадження з позицій їх диференціації на відокремлені найзагальніші бажані результати. Указане неможливо здійснити без визначення чіткої відмінності

³ Ольга Георгіївна Шило, *Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України* (Харків: Право, 2011), 16.

⁴ Там само.

⁵ Борис Грінченко, ред., *Словарь украинского языка*, т. 4, «Р – Я» (Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959), 398.

⁶ *Етимологічний словник української мови*. У 7 т., т. 6, «У – Я», уклад. Г. П. Півторак (Київ: Наукова думка, 2012), 175.

⁷ *Етимологічний словник української мови*. У 7 т., т. 2, «Д – Копці», уклад. Р. В. Болдирев (Київ: Наукова думка, 1985), 244.

⁸ *Етимологічний словник української мови*. У 7 т., т. 6, 173.

⁹ *Словник української мови*. У 20 т., т. 5, «З – Зв'язути» (Київ: Наукова думка, 2014), 628.

¹⁰ Там само, 626.

¹¹ Світлана Василівна Бобровник, «Захист правовий», у *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т., т. 3, «Загальна теорія права», редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. (Харків: Право, 2017), 155.

¹² Удалова та Патюк, *Цілі і завдання*, 143.

між «захистом», «охороною», «обороною» та «безпекою» як сутність соціально бажаного впливу окремих загальних завдань¹³.

Учинення кримінально протиправного діяння посягає на правопорядок, конкретні правові відносини, сталість яких відповідно до суспільного договору гарантується державою. Особи, на права, свободи чи законні інтереси яких спрямоване посягання, наділені кримінальним законом правом на необхідну оборону (ст. 36 Кримінального кодексу України¹⁴ (далі – КК)), тобто правом на самостійне здійснення «оборонення». Водночас подія посягання, якщо про таку стає відомо уповноваженій особі правоохоронного органу, призводить до необхідності реалізації нею свого службового обов'язку щодо захисту об'єкта посягання від останнього.

Як бачимо, об'єктивно (зовнішньо) тотожна діяльність щодо протидії посягання іменується по-різному (оборона та захист). На нашу думку, критерієм такого розмежування слугує статус особи, що здійснює протидію: якщо ця особа водночас є і об'єктом посягання, то її реакція іменується обороною (самообороною чи рідше – самозахистом); якщо особа здійснює протидію зовнішньому посягання, тобто посягання на інший об'єкт, то об'єктивно у відносинах між порушником і об'єктом посягання така особа постає перепоною, огорожею, а, отже, сам об'єкт опиняється за хистом, здійснюється його захист.

Після здійснення успішної протидії кримінально протиправному посягання (захисту) постає питання про притягнення особи, що здійснила посягання, до кримінальної відповідальності. На противагу кримінально протиправному посягання народжується протилежно спрямована сила – правомірне зазіхання на застосування до особи покарання. Останнє, у свою чергу, спонукає до протидії іншу сторону – особу, що здійснила посягання, – яка розглядає це правомірне зазіхання як безумовно шкідливе для своїх прав і свобод. Процесуально така контрсила дістала назву «право на захист», а суб'єкти, що діють в інтересах особи, яка здійснила посягання, іменуються стороною захисту. Але, застосувавши розмежування понять, наданих вище, нескладно помітити, що таке право не спрямоване на «захист» когось іншого, а є

засобом для оборони від правомірного зазіхання сторони обвинувачення. Тому, на нашу думку, більш коректно називати це право «правом на процесуальну оборону», а сторону – «стороною оборони»¹⁵. Саме такий лексичний інструментарій застосовується в державах Західної Європи, зокрема в англійській мові¹⁶. Загалом же заклики до відновлення репресованої у 30–40-ві роки ХХ ст. української правничої термінології, зокрема й щодо використання слів «оборона», «сторона оборони», «оборонець», не є новими для наукової кримінальної процесуальної літератури¹⁷. Уведення до наукового, а в подальшому, можливо, до нормативного кримінального процесуального словника поняття «процесуальної оборони» дасть змогу зменшити полісемантичне використання в галузі слова «захист».

Іншим суміжним до захисту поняттям є охорона. Не вдаючись до детального аналізу, зазначимо, що охорона пов'язана зі створенням превентивних механізмів, які мають сприяти недопущенню досягнення успіху будь-яким протиправним посяганням, у тому числі кримінальним. При цьому охорона здійснюється щодо невизначеного кола ризиків посягання, є неперсоніфікованою, а тому пасивною, на відміну від захисту.

Вище було досліджено, що захист як соціально бажаний вплив у кримінальному провадженні є активною діяльністю зовнішнього суб'єкта. Далі варто точно сформулювати, від чого така діяльність захищає.

Стаття 2 КПК містить просте формулювання: завданням кримінального провадження є захист від кримінального правопорушення. Згідно з ч. 1 ст. 11 КК кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Сучасна доктрина кримінального права стоїть на позиції, що поняття «кримінального правопорушення» характеризується чотирма ознаками: (1) суспільна небезпечність; (2) винність;

¹⁵ При цьому іменування адвоката, що надає правову допомогу підозрюваному, як «захисника», видається, варто залишити, не здійснюючи заміну такого на «оборонця», з огляду на зовнішній, захисний характер його функції щодо правовідносин між стороною обвинувачення та підозрюваним, підсудним.

¹⁶ Право підозрюваного, підсудного на процесуальну протидію стороні обвинувачення іменується «*right of defense*» (дослівно «*право на оборону*»); аналогічно міністерства оборони держави англійською застосовують те ж дієслово – *defense*, а не «*right to protection*» (дослівно «*право на захист*»).

¹⁷ Детальніше див.: Валерій Петрович Гмирко, *Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація* (Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010), 9–11.

¹³ Див. Віктор Сергійович Новожилов, «Попередження вторинної віктимізації як завдання кримінального провадження», *Питання боротьби зі злочинністю* 41 (2021): 167, <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/240225>.

¹⁴ Кримінальний кодекс України, Кодекс Законів 2341-III, ухвалено 5 квітня 2001 з наступними змінами, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

(3) караність; (4) протиправність¹⁸. Та ці чотири обов'язкові ознаки притаманні ідеальній моделі кримінального правопорушення як правовій абстракції. А питання відповідності поведінки, яка мала місце в матеріальній дійсності, цій ідеальній моделі постає і вирішується якраз у ході кримінального провадження. Тільки за результатами належної кримінальної процесуальної правової процедури певна поведінка, що мала місце, визнається суспільно небезпечною, вирішуються питання про наявність вини у діянні обвинуваченого і про застосування кримінальної відповідальності, виду та міри покарання. При цьому діяння, кримінальна протиправність (делінквентність) якого встановлена в КК, може і не бути кримінальним правопорушенням: відсутня вина особи, встановлена малозначність діяння, до особи не застосовується кара, наприклад, у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності. Відтак, деякі діяння, що мають ознаки кримінальної протиправності і які певні зовнішні суб'єкти намагалися перепинити своєю активною діяльністю, за результатом кримінального провадження не визнаватимуться кримінальним правопорушенням. У такому разі постає питання щодо того, чи охоплювалися захисні дії щодо таких діянь завданнями кримінального провадження. На нашу думку, звичайно, так.

По-перше, захист, будучи за визначенням активною діяльністю, що має стати перепорою для кримінально протиправного діяння, його перепинити, для своєї результативності має відбутися в дуже обмежений проміжок часу – час посягання, який, унаслідок своєї невизначеної тривалості і можливих невідворотних негативних наслідків, призводить до необхідності здійснення кримінальної процесуальної оцінки матеріальних явищ на основі доступних для сприйняття суб'єктом захисту фактичних відомостей, що, унаслідок того-таки обмеженого часу для формування джерел цих відомостей, унеможливує усесторонню і повну оцінку всіх необхідних ознак кримінального правопорушення.

По-друге, предметом кримінального провадження є не тільки кримінальне правопорушення, але й інші кримінально протиправні діяння: суспільно небезпечні діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність, що вчиняються особою у стані неосудності (глава 39 КПК), суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого законом України про

кримінальну відповідальність, що вчиняються особою, що не досягла віку кримінальної відповідальності (§ 2 глави 38 КПК). Неосудна особа не вчиняє кримінального правопорушення, оскільки відсутня її винуватість, а малолітня чи неповнолітня особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, не вчиняє кримінального правопорушення, оскільки КК, незалежно від психічного розвитку і здатності усвідомлювати свої дії такими особами, встановлює відсутність караності для них.

Тому, спираючись на норми глав 38, 39 КПК, можна дійти висновку, що кримінальне провадження має своїм завданням захист від такого діяння, якому притаманні лише дві ознаки кримінального правопорушення: суспільна небезпечність і кримінальна протиправність (передбаченість у КК). Науковиці Л. Д. Удалова і С. О. Патюк запропонували розширити характеристику завдання щодо захисту, надану у ст. 2 КПК, прямо вказавши про те, що захист, крім кримінальних правопорушень, здійснюється і від «інших суспільно-небезпечних діянь, якщо ці діяння вчинили неосудні особи, або неповнолітні, які за віком не можуть бути визнані суб'єктом кримінального правопорушення»¹⁹. Пропоноване формулювання, будучи більш точним порівняно з чинною нормою, на нашу думку, позбавлене лапідарності. Крім цього, дискусійним, як видається, є необхідність закріплення суспільної небезпечності як визначальної ознаки діяння, захист від якого має забезпечуватися кримінальним провадженням.

Незважаючи на те, що радянська й пострадянська українська доктрина кримінального права визначає ознаку суспільної небезпечності як безсумнівний теоретичний здобуток науковців-правників минулого століття, останніми роками така оцінка зазнає критики. Нам видається переконливою позиція Д. С. Азарова, відповідно до якої визначення радянським законодавцем суспільної небезпечності як наріжної ознаки злочину, замість протиправності, мало на меті забезпечити можливість застосування кримінального закону за аналогією²⁰. У підручнику кримінального права за загальною редакцією В. В. Сташиса і В. Я. Тацій професорка Л. М. Кривоченко вказує, що суспільна небезпечність діяння як ознака оцінюється на двох рівнях: законодавчому (при криміналізації) і правозастосовному (при оцінці

¹⁹ Удалова та Патюк, *Цілі і завдання*, 107.

¹⁸ Людмила Миколаївна Кривоченко, «Поняття злочину», у *Кримінальне право України: Загальна частина*, ред. В. В. Сташис, В. Я. Тацій (Харків: Право, 2010), 74–7.

²⁰ Денис Сергійович Азаров, «Суспільна безпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX–XX століття)», *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 168 (2015): 141–2.

суспільної небезпечності слідчим, прокурором, суддею)²¹. Відповідно до наших міркувань наведена думка потребує певного кримінального процесуального уточнення.

Суспільна небезпечність як ознака кримінального правопорушення, справді, має бути об'єктом оцінки передусім законодавцем, при цьому не тільки при криміналізації діянь чи їх декриміналізації, але й при реформуванні системи юридичної відповідальності, передусім, при класифікації кримінальних правопорушень. На нашу думку, так само, як за критерієм суспільного впливу наслідків діяння розділяються адміністративні та кримінальні правопорушення (суспільний вплив наслідків діяння у першому випадку йменується суспільною шкідливістю, а в другому – суспільною небезпечністю), так і поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини, а злочини на ступені тяжкості має здійснюватися законодавцем за рівнем суспільної небезпечності. А вже на підставі здійсненої **законодавцем** оцінки рівня суспільної небезпечності діяння шляхом **нормативного закріплення** за деяким складом кримінального правопорушення визначеного рівня суспільної небезпечності (визначення діяння як кримінального проступку чи злочину певної тяжкості) має регулюватися допустимий обсяг кримінального процесуального впливу, примусу у кримінальному провадженні щодо такого кримінального правопорушення. На нашу думку, оцінка суспільної небезпечності діяння, кримінальна протиправність якого встановлена КК, не є і не має бути завданням кримінального провадження на жодному з рівнів, оскільки суспільна небезпечність є оцінним поняттям, властивості якого нормативно невизначені, на відміну від ознак кримінально протиправного діяння, які встановлені в Особливій частині КК і підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, чи обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання. Суспільна небезпечність діянь має бути похідною від суспільної свідомості, традицій і суспільного договору, що склався в Україні, видозміну яких може закріплювати своєю діяльністю орган законодавчої влади від імені Українського народу, а контролювати визначений рівень суспільної небезпечності певних діянь шляхом їх аналізу й оцінки має Конституційний Суд України, чому є знакові прецеденти визнання неконституційними окремих складів

²¹ Кривоченко, «Поняття злочину», у *Кримінальне право України: Загальна частина*, 75.

кримінальних правопорушень²². За чинним законом України про кримінальну відповідальність суспільна небезпечність до певної міри підлягає оцінці правозастосовців у кримінальному провадженні лише в аспекті вирішення питання про те, чи мала місце малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК), і навіть у цьому випадку кримінальне процесуальне доказування зводиться не до оцінної «суспільної небезпечності», а до більш визначеного незаподіяння та неможливості заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Як видається, непрямим свідченням неможливості використання ознаки суспільної небезпечності при вирішенні суб'єктом питання про здійснення захисту у кримінальному провадженні є те, що законодавець при вказівці на підстави для позасудового затримання (ч. 1 ст. 208 КПК) оперує більш визначеними поняттями: видом кримінального правопорушення (*злочин*) і його караністю (*передбачене покарання у виді позбавлення волі*). Оскільки матеріальне кримінальне право зазнає постійних несистемних змін, зокрема в частині санкцій, то, на жаль, чинна класифікація кримінальних правопорушень не відповідає потребам кримінального процесу, тому що на сьогодні в основу такої класифікації покладено не оцінку суспільної небезпечності різних кримінально протиправних діянь на науковому та законодавчому рівнях, а тяжкість санкції тієї чи іншої частини статті КК. Такий стан справ, на нашу думку, не сприяє ефективності кримінального провадження, оскільки протягом усього кримінального провадження, до набрання законної сили обвинувальним вироком, тяжкість вчиненого кримінального правопорушення не є встановленою. Ступінь тяжкості, прив'язаний до різнорідних санкцій, виконує свою функцію в межах реалізації норм кримінально-правових (в інститутах призначення покарання, судимості, звільнення від відбування покарання), однак вказана диференціація є, як нам видається, неприйнятною для кримінальних процесуальних інститутів. Указане призводить до різного процесуального статусу осіб, які підозрюються чи обвинувачуються фактично (з позиції ідеального складу

²² Див.: Рішення Конституційного Суду України № 7-п/2020 від 11 липня 2020 року у складі Великої палати у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України, <https://ccu.gov.ua/docs/3127>; Рішення Конституційного Суду України № 13-п/2020 від 27 жовтня 2020 року у складі Великої палати у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України, <https://ccu.gov.ua/docs/3260>.

і матеріального явища) в одних і тих самих діяннях (крадіжка і кваліфікована крадіжка (частини 1 і 3 ст. 185 КК), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем і кваліфіковані частини (частини 1 і 3 ст. 191 КК))²³. А це призводить до порушення приписів першого речення ст. 21, ч. 1 ст. 24 Конституції України.

Значну кількість описаних проблем взаємодії матеріального і процесуального кримінального права можна вирішити у разі впровадження новел, які пропонує Робоча група з питань розвитку кримінального права проекту «Новий Кримінальний кодекс» Консультативної місії Європейського Союзу (Ю. В. Баулін, Н. О. Гуророва, В. О. Навроцький та ін.) у проєкті Кримінального кодексу України²⁴: ст. 2.1.1 проєкту надає формальне визначення кримінального правопорушення, питання малозначності вирішується без згадки про ознаку суспільної небезпечності.

Тому вважаємо, що для визначення природи посягання, на протидію якому спрямований захист у кримінальному провадженні, необхідною і достатньою його ознакою є протиправність – передбаченість законом України про кримінальну відповідальність. Отже, одним зі змістовних загальних завдань кримінального провадження є **захист від кримінально протиправного діяння, тобто активна діяльність зовнішнього стосовно посягання суб'єкта, спрямована на створення перепон для конкретного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, з метою його перепинення, недопущення настання негативних наслідків такого чи їх мінімізації**.

Об'єкти захисту

За чинним нормативним регулюванням (ст. 2 КПК) об'єктами захисту у кримінальному провадженні є (1) особа, (2) суспільство та (3) держава. Те, що одразу привертає увагу, це відмінність у визначенні законодавцем об'єктів захисту й охорони. У першому випадку вказуються

сутності без детального визначення, у другому ж нормативний припис прямо відсилає до охорони не просто певних осіб, а саме їхніх прав, свобод і законних інтересів. Тому постає питання щодо того, чи не варто застосовувати аналогічний підхід і щодо захисту, чи відмінність формулювання тексту кримінального процесуального закону несе певний семантичний зміст. На нашу думку, справа саме в останньому, оскільки «захист прав і свобод осіб» – це словосполучення, широко вживане в найрізноманітніших галузях права; у разі застосування саме такої конструкції законодавцем цілком слушним було б визначення такого захисту набагато більш широко, оскільки права і свободи, які підлягають захисту, мають бути встановлені, має бути визначено, чи справді такі були порушені, а якщо так – то має бути визначений відповідний правовий спосіб здійснення захисту порушених прав і свобод. Але у разі опускання згадки про «права і свободи» в нормативному визначенні завдань змінюється семантика самого захисту. Законодавець скеровує суб'єктів кримінального провадження на те, щоб під час здійснення захисту передусім оцінювався не правовий статус об'єктів такого, а сутність, природа посягання, від якого необхідно захищати саме особу, суспільство чи державу як цілісну, неподільну (індивідуальну) цінність. Таке спрощення, на нашу думку, підкреслює те, що захист у ст. 2 КПК вживається саме у вузькому значенні, як активна діяльність зовнішнього суб'єкта, спрямована не на формальні дескриптивні ідеальні конструкції прав і свобод особи, а на фактичну протидію настанню негативних наслідків кримінально протиправного діяння.

За такого підходу загальне завдання кримінального провадження щодо захисту спрямоване на формування максимально безпосередньої мети виконавця захистити не ідеалістичний абстракт, а конкретну особу. Тому видається слушною відсутність указівки на природу такої особи (фізична чи юридична) чи на статус такої особи у відносинах з державою (громадянин чи іноземець). Однак згадка про суспільство чи державу як про об'єкти захисту не цілком сприяє формуванню безпосередньої мети виконавця.

Для здійснення захисту суспільства мета виконавця має містити уявлення про те, а що ж це таке. На жаль, точного, а тим паче нормативного поняття суспільства не існує. Згідно з академічним Словником української мови в 11 томах, суспільство – це «сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва

²³ Різниця процесуального статусу полягає в тому, що підозрюваний, обвинувачений у вчиненні кримінального проступку, на відміну від підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, не може бути затриманий без попереднього судового рішення (ч. 3 ст. 29 Конституції України), до нього не можуть бути застосовані такі запобіжні заходи, як застава, домашній арешт чи тримання під вартою; водночас при формуванні доказів щодо винуватості таких осіб КПК передбачає можливість застосовувати альтернативні процесуальні джерела доказів (ст. 298¹), характерною ознакою яких є відсутність детальної законодавчої регламентації процедури їх утворення.

²⁴ Кримінальний кодекс України (проєкт). Контрольний текст (станом на 15.10.2021). Новий Кримінальний Кодекс. EUAM Ukraine, <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/19/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-18-10-2021.pdf>.

матеріальних і духовних благ»²⁵, однак поняття суспільства є настільки абстрактним, що без перебільшення можна говорити про індивідуальне його розуміння. Простеживши вище тенденцію до перегляду змісту інших оцінних понять, зокрема суспільної небезпечності, вважаємо за можливе запропонувати доповнити ст. 2 КПК новим об'єктом захисту – громадою.

Передусім, українське слово «громада», також позначаючи групу людей, підкреслює спільність їхнього становища, інтересів, завдань²⁶. Крім цього, якщо суспільство – це велика сукупність, то під громадою може розумітися як законодавчо визначена територіальна громада, так і громада певного об'єднання чи меншості. Зрештою, саме однокореневі до «громада» слова використано як термінологічні у КК: громадський порядок (ст. 1 КК, розділ XII Особливої частини КК), громадська безпека (ст. 1 КК, розділ IX Особливої частини КК), громадські роботи, громадський інтерес та ін.

Викликає питання й влучність формулювання завдання щодо захисту держави як базового для мети виконавця. Гуманітарні науки здатні надати значну кількість дефініцій поняття держави, що, звичайно, не сприяє правовій визначеності у випадку, коли слово «держава» складає норму закону. Правник під державою, на нашу думку, розумітиме або механізм держави, або організаційно-правовий засіб упорядкування життя об'єднання людей на певній території. У розрізі кримінального права держава як первинний об'єкт посягання виступатиме при вчиненні деяких діянь, передбачених розділом I Особливої частини КК. Проте в разі вчинення певних інших діянь, як-от кримінальних правопорушень проти правосуддя чи проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, шкода, на нашу думку, завдається не так державі, її механізму, як безпосередньому творцю держави і єдиному носію влади – Українському народові. На нашу думку, саме захист Українського народу від кримінально протиправних діянь є складником відповідного загального завдання кримінального провадження. А захист держави цілком охоплюється захистом Українського народу, його національної державності, недоторканності і територіальної цілісності життєвого простору Українського народу, так само як усталеного Українським народом конституційного ладу. При цьому вилучення з тексту ст. 2 КПК

згадки про державу, як видається, нормативно унеможливило вульгарне трактування завдання кримінального провадження як захисту держави в частині корпоративних інтересів елементів її апарату.

Наведені міркування дозволяють запропонувати виділення таких об'єктів захисту у кримінальному провадженні: особа, громада та суспільство й Український народ.

Суб'єкти, що уповноважені чи праводійні здійснювати захист

Стаття 2 КПК не деталізує суб'єктів кримінального провадження, на формування цілеспрямованості та доцільності діяльності яких скеровані нормативні завдання. Тому визначити суб'єктів, що уповноважені чи праводійні (правомочні) здійснювати захист, можливо, лише здійснивши системний аналіз існуючої кримінальної процесуальної форми.

Найпоширенішим засобом здійснення захисту особи, громади та суспільства й Українського народу від кримінально протиправних посягань є затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 3 ст. 207, ст. 208 КПК найбільш оперативне – позасудове кримінальне процесуальне затримання здійснюється уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання). У разі, якщо підозрюваний, обвинувачений не виконує процесуальних обов'язків і водночас вчиняє триваюче чи продовжуване кримінальне правопорушення, суб'єктом здійснення захисту також може бути слідчий суддя чи суд – при вирішенні питання про надання дозволу на затримання з метою приводу чи наданні дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, які мають на меті встановлення місцезнаходження такої особи.

Дискусійним є питання законного затримання (ст. 207 КПК), тобто такого затримання, що здійснюється неуповноваженою особою. На нашу думку, оскільки саме норма ч. 2 ст. 207 КПК визначає обсяг права будь-якої особи затримати особу, що вчиняє кримінально протиправне діяння, а норма ч. 3 ст. 207 КПК регулює поведінку особи, що здійснила затримання, то можна стверджувати про виникнення кримінальних процесуальних правовідносин і правонаділення (управомочення) нормами кримінального процесуального права будь-якої особи на здійснення захисту особи, громади та суспільства й Українського народу від кримінально протиправного діяння.

²⁵ *Словник української мови*. В 11 т., т. 9 (Київ: Наукова думка, 1978), 859.

²⁶ *Словник української мови*. В 11 т., т. 2 (Київ: Наукова думка, 1971), 173.

Згадані вище процесуальні форми реалізації завдання захисту від кримінального правопорушення застосовуються при протидії замаху на вчинення кримінально протиправного діяння, а також одразу після його вчинення, якщо обставини такого свідчать про можливість здійснення повторного посягання після першого. Та кримінальний процес має специфічний інструментарій для здійснення захисту і від кримінально протиправних діянь, які готуються. Згідно з ч. 2 ст. 14 КК готування до кримінального правопорушення тягне кримінальну відповідальність у разі, якщо за вчинення самого діяння передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від двох років. Ідеальним результатом здійснення захисту від готування є недопущення здійснення замаху на кримінально протиправне діяння, а допустимим результатом здійснення захисту від готування є виключення усякої можливості заподіяння кримінальним протиправним діянням, яке готується, будь-якої реальної шкоди.

Значна кількість кримінальних процесуальних форм може бути пристосована для здійснення активної протидії кримінально протиправному діянню, що готується. Серед гласних процесуальних дій такими є, передусім, обшук житла чи іншого володіння особи та тимчасовий доступ до речей і документів. Крім цього, у зв'язку з особливістю етапу готування до кримінально протиправного діяння більшість негласних слідчих (розшукових) дій можуть виступати як форми здійснення захисту. Отже, дізнавач, слідчий і прокурор, які здійснюють кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, яке перебуває на етапі готування, реалізують своєю діяльністю завдання захисту. Це ж завдання реалізують і відповідні оперативні підрозділи, якщо їм надано доручення слідчого чи прокурора у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, яке готується.

Специфічною формою захисту від кримінально протиправного діяння, що готується, є **виявлення** такого готування та **ініціювання** за результатами такого виявлення кримінального провадження. Відповідно до ст. 25 КПК слідчий і прокурор (а за ч. 1 ст. 214 КПК і дізнавач) зобов'язані розпочати досудове розслідування в кожному випадку **безпосереднього** виявлення **ознак** кримінального правопорушення (чи **самостійного** виявлення ним **з будь-якого джерела** обставин, що можуть свідчити про **вчинення** кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 214 КПК) або в разі надходження заяви

(повідомлення) про **вчинення** кримінального правопорушення (чи заяви, повідомлення про **вчинене** кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 214 КПК).

Джерелом інформації про кримінально протиправне діяння, що готується, можуть бути як заяви чи повідомлення фізичних чи юридичних осіб про вчинення кримінального правопорушення, так і виявлення ознак кримінально караного готування до кримінально протиправного діяння (ч. 2 ст. 14 КК) у межах оперативно-розшукової діяльності.

Згідно з абзацами 1, 2, 3 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України № 2135-ХІІ від 18 лютого 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» з наступними змінами²⁷ (далі – ЗУ «Про ОРД») підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про кримінальні правопорушення, що готуються, та осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до п. 1, 4 ст. 91 ЗУ «Про ОРД» ведення оперативно-розшукових справ здійснюється щодо невстановлених осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення, до їх встановлення (п. 1), а також щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення кримінального правопорушення, – **до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння**, відповідальність за які передбачена КК, але не більше шести місяців (п. 4). При цьому згідно з ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про ОРД» у разі виявлення ознак кримінального правопорушення²⁸ оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК. Цьому положенню кореспондують п. 1, 2 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про ОРД», згідно з якими матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування (п. 1) та для отримання фактичних даних,

²⁷ Про оперативно-розшукову діяльність, Закон України 2135-ХІІ, ухвалено 18 лютого 1992 з наступними змінами, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

²⁸ На нашу думку, конструкт «ознаки кримінального правопорушення», наявний як у КПК, так і в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», має розумітися як ознаки діяння, кримінальна протиправність якого передбачена КК.

які можуть бути доказами у кримінальному провадженні (п. 2).

На нашу думку, попередження чи виявлення кримінально протиправних діянь не є завданням кримінального провадження та здійснюється поза його межами, у тому числі під час оперативно-розшукової, контррозвідувальної, оборонної діяльності. Однак, на відміну від завдань розвідувальних заходів²⁹, завдання контррозвідувальних, оперативно-розшукових і оборонних заходів є каскадом правових форм, який може передувати власне кримінальному провадженню, є його факультативною передумовою. І в тому випадку, коли в межах оперативно-розшукової діяльності було встановлено та зафіксовано фактичні дані про кримінально каране готування до кримінально протиправного діяння і відповідним оперативним підрозділом ініціюється початок кримінального провадження відповідно до ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про ОРД», цей оперативний підрозділ також є суб'єктом здійснення захисту від кримінально протиправного діяння як завдання кримінального провадження. Указане за аналогією справедливо також для будь-якої особи, яка звертається до дізнавача, слідчого чи прокурора із заявою чи повідомленням про конкретне кримінально каране готування до кримінально протиправного діяння чи про вчинення конкретного продовжуваного чи триваючого кримінально протиправного діяння.

За загальним правилом, перелічені вище випадки є єдино можливими, за яких забезпечується здійснення захисту (*у вузькому розумінні*). Однак, на жаль, на практиці діяльність суб'єктів у кримінальному провадженні може сама бути кримінально протиправним діянням. У такому випадку виникають підстави для здійснення «*атипового контрзахисту*», тобто такого захисту, що здійснюється з метою перепинення діянь уповноважених кримінальним процесуальним законом осіб, що передбачені законом України про кримінальну відповідальність (завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК), примушування давати показання (ст. 373 КК), порушення права на захист (ст. 374 КК) та ін.). Центральним уповноваженим на здійснення «атипового контрзахисту»

суб'єктом є слідчий суддя відповідно до ст. 206 КПК³⁰. Крім цього, заходи щодо «атипового контрзахисту» може вживати прокурор (ч. 1, п. 7 ч. 2 ст. 36, ч. 1 ст. 185 КПК).

Отже, суб'єктами, що уповноважені чи праводійні здійснювати захист, є особи, які мають право здійснювати затримання особи, у тому числі законне затримання, слідчий суддя, прокурор, слідчий і дізнавач, а також фізичні та юридичні особи та оперативні підрозділи, що здійснювали оперативно-розшукову діяльність, які ініціюють кримінальне провадження щодо кримінально караного готування до кримінально протиправного діяння чи щодо продовжуваного чи триваючого кримінально протиправного діяння.

Показники ефективності захисту

Результативність здійснення захисту залежить від того, чи мала місце активна діяльність зовнішнього суб'єкта, яка призвела до перепинення кримінально протиправного діяння. При цьому ефективність досягнення цього результату також залежить, на нашу думку, від двох показників: (1) своєчасності та (2) пропорційності застосованих засобів характеру кримінально протиправного діяння.

Як зазначено вище, захист за визначенням має відбуватися у час посягання, який залежно від виду кримінального правопорушення може бути різної тривалості. Показник своєчасності при застосуванні його до захисту від кримінально протиправного діяння дає змогу оцінити, по-перше, наскільки швидкою була реакція суб'єктів здійснення захисту; по-друге, чи створення перешкод у реалізації посягання відбулося у найбільш стислий час; по-третє, своєчасність передбачає не тільки оцінку прямої протидії посягання, але й перевірку, чи було вжито невідкладних заходів з метою мінімізації завданої кримінально протиправним діянням шкоди (надання першої медичної допомоги, виклик карети невідкладної медичної допомоги, залучення спеціаліста-психолога для консультування щойно постраждалого потерпілого, ініціювання евакуаційних заходів та ін.).

Відповідність застосованих засобів характеру кримінально протиправного діяння як показник ефективності захисту означає те, що суб'єкт здійснення захисту має належним чином оцінити природу посягання та в межах доступних засобів і повноважень (прав) здійснити

²⁹ Згідно з ч. 3 ст. 14 Закону України № 912-IX від 17 вересня 2020 року «Про розвідку» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>) розвідувальні заходи не можуть організовуватися і проводитися для вирішення завдань кримінального провадження.

³⁰ Цікавою в цьому контексті є назва цієї статті: «Загальні обов'язки судді щодо захисту *прав людини*» (виділення наше. – В. Н.).

перепинення кримінально протиправного діяння, при цьому не допустивши чи максимально мінімізувавши шкоду, яка завдається посяганням, і не допустити перевищення меж виправданого, домірного впливу на особу, що здійснює протиправне діяння.

Оскільки загальне завдання кримінального провадження щодо захисту за своєю природою є найбільш вибагливим до швидкості реакції, значної ваги набуває виконання іншого загального завдання кримінального провадження – завдання-гарантії щодо забезпечення застосування виключно обґрунтованого процесуального примусу. Цей показник покликаний підкреслити цей зв'язок.

Висновки

Захист від кримінально протиправного діяння як завдання кримінального провадження – це активна діяльність зовнішнього стосовно посягання суб'єкта, що застосовує чи ініціює застосування кримінальних процесуальних норм, яка спрямована на створення перепон для конкретного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, з метою його перепинення, недопущення настання негативних наслідків такого чи їх мінімізації.

Висловлено думку, що критерієм розмежування оборони та захисту від делінквентного посягання слугує статус особи, що здійснює протидію: якщо ця особа водночас є і об'єктом посягання, то її реакція іменується обороною; а якщо особа здійснює протидію посягання на інший об'єкт, то така особа здійснює його захист.

Під час здійснення кримінального провадження на протигагу кримінально протиправному посягання народжується протилежно спрямована сила – правомірна вимога про застосування до особи покарання. Остання, у свою чергу, спонукає до протидії іншу сторону – особу, що здійснила посягання, – яка розглядає цю правомірну вимогу як безумовно шкідливе зазіхання на свої права та свободи. Традиційно така контрсила у процесі дістала назву «право на захист», а суб'єкти, що діють в інтересах особи, яка здійснила посягання, іменуються стороною захисту. Але, застосувавши розмежування понять захисту й оборони, вважаємо, що таке право не спрямоване на «захист» когось іншого, а є засобом для оборони від правомірного зазіхання сторони обвинувачення. Тому запропоновано йменувати це право

«правом на процесуальну оборону», а стороною – «стороною оборони».

Проаналізовано можливість застосування як первинної ознаки суспільної небезпечності при вирішенні питання про здійснення завдання захисту: акцентовано на необхідності оцінки суспільної небезпечності діянь при реформуванні системи юридичної відповідальності, у т. ч. при класифікації кримінальних правопорушень; поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини, а злочини на ступені тяжкості має здійснюватися за рівнем суспільної небезпечності законодавцем, а допустимий обсяг кримінального процесуального впливу, примусу у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення має бути похідним від здійсненого законодавцем розмежування.

Оцінка суспільної небезпечності діяння, кримінальна протиправність якого встановлена КК, не є і не має бути завданням кримінального провадження на жодному з рівнів.

При визначенні природи посягання, на протидію якому спрямований захист у кримінальному провадженні, необхідною і достатньою ознакою такого посягання є протиправність – передбаченість законом України про кримінальну відповідальність.

Розглянуто об'єкти захисту у кримінальному провадженні, запропоновано вважати такими особу, громаду та суспільство й Український народ.

Висловлено міркування про те, що суб'єктами, що уповноважені чи правомочні (правомочні) здійснювати захист у кримінальному провадженні, є особи, які мають право здійснювати затримання особи, у тому числі законне затримання, слідчий суддя, прокурор, слідчий і дізнавач, а також оперативні підрозділи, що здійснювали оперативно-розшукову діяльність, і фізичні та юридичні особи, які ініціюють кримінальне провадження щодо кримінально караного готування до кримінально протиправного діяння чи щодо продовжуваного чи триваючого кримінально протиправного діяння. Уведено поняття «атипового контрзахисту», під яким розуміється захист особи, громади та суспільства, Українського народу від кримінально протиправних діянь, що здійснюються уповноваженими суб'єктами кримінального провадження.

Запропоновано виділяти два показники ефективності захисту: (1) його своєчасність та (2) пропорційність застосованих засобів характеру кримінально протиправного діяння.

Список використаної літератури

- Азаров, Денис. «Суспільна небезпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX–XX століття)». *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки* 168 (2015): 139–45. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7851?locale-attribute=en>
- Бобровник, Світлана. «Захист правовий». У *Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Т. 3, «Загальна теорія права», редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін., 155–9. Харків: Право, 2017.
- Гмирко, Валерій. *Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація*. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010.
- Гринченко, Борис, ред. *Словарь украинского языка*. Т. 4, «Р – Я». Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1959.
- Етимологічний словник української мови*. У 7 т. Т. 2, «Д – Копці», укладач Р. В. Болдирев. Київ: Наукова думка, 1985.
- Етимологічний словник української мови*. У 7 т. Т. 6, «У – Я», укладач Г. П. Півторак. Київ: Наукова думка, 2012.
- Кривоченко, Людмила. «Поняття злочину». У *Кримінальне право України: Загальна частина*, ред. В. В. Сташис і В. Я. Тацій, 72–84. Харків: Право, 2010.
- Новожилов, Віктор. «Попередження вторинної віктимізації як завдання кримінального провадження». *Питання боротьби зі злочинністю* 41 (2021): 165–81. <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/240225>.
- Словник української мови*. У 20 т. Т. 5, «З – Зв’янути». Київ: Наукова думка, 2014.
- Словник української мови*. В 11 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1971.
- Словник української мови*. В 11 т. Т. 9. Київ: Наукова думка, 1978.
- Удалова, Лариса, та Світлана Патюк. *Цілі і завдання сучасного кримінального судочинства України*. Київ: КНТ, 2014.
- Шило, Ольга. *Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України*. Харків: Право, 2011.

Bibliography

- Azarov, Denys. “Social Danger of Crime and the Use Criminal Law by Analogy (retrospective view at the XIX–XX centuries).” *NaUKMA Research Papers. Law* 168 (2015): 139–45. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7851?locale-attribute=en> [in Ukrainian].
- Bobrovnyk, Svitlana. “Zakhyst pravovyi” [“Legal protection”]. In *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia*. 20 vols. Vol. 3, “Zahalna teoriia prava,” edited by O. V. Petryshyn et al., 155–9. Kharkiv: Pravo, 2017 [in Ukrainian].
- Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological Ukrainian Language Dictionary]*. 7 vols. Vol. 2, compiled by R. V. Boldyriev. Kyiv: Naukova dumka, 1985 [in Ukrainian].
- Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological Ukrainian Language Dictionary]*. 7 vols. Vol. 6, compiled by H. P. Pivtorak. Kyiv: Naukova dumka, 2012 [in Ukrainian].
- Hmyrko, Valerii. *Dokazuvannia v kryminalnomu protsesi: diialnisna paradyhma. Teoretychnyi analiz. Problematyzatsiia. SMD-reprezentatsiia [The Process of Proof in Criminal Procedure: activity paradigm. Theoretical analysis. Problematization. STA-representation]*. Dnipropetrovsk: Academy of Customs Service of Ukraine, 2010 [in Ukrainian].
- Hrinchenko, Borys, ed. *Slovar ukrainskogo yazyka [Ukrainian Language Dictionary]*. Vol. 4. Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainkoi RSR, 1959 [in Ukrainian].
- Kryvochenko, Liudmyla. “Poniattia zlochynu” [“The concept of crime”]. In *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna*, edited by V. V. Stashys and V. Ya. Tatsii, 72–84. Kharkiv: Pravo, 2010 [in Ukrainian].
- Novozhylov, Viktor. “Prevention of secondary victimization as the objective of criminal procedure.” *Issues of Crime Prevention* 41 (2021): 165–81. <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/240225> [in Ukrainian].
- Shylo, Olha. *Teoretyko-prykkladni osnovy realizatsii konstytutsiinoho prava liudyny i hromadianyna na sudovi khakhyst u dosudovomu provadzhenni v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Theoretical and applicable foundation for realization of the constitutional right of a person and a citizen to judicial protection in pre-trial proceedings in criminal process]*. Kharkiv: Pravo, 2011 [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy [Ukrainian Language Dictionary]*. 11 vols. Vol. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1971 [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy [Ukrainian Language Dictionary]*. 11 vols. Vol. 9. Kyiv: Naukova dumka, 1978 [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy [Ukrainian Language Dictionary]*. 20 vols. Vol. 5. Kyiv: Naukova dumka, 2014 [in Ukrainian].
- Udalova, Larysa, and Svitlana Patiuk. *Tsili i zavdannia suchasnoho kryminalnoho sudochynstva Ukrainy [Aims and objectives of modern criminal justice in Ukraine]*. Kyiv: KNT, 2014 [in Ukrainian].

Viktor Novozhylov

PROTECTION FROM CRIMINAL OFFENCES AS THE OBJECTIVE OF CRIMINAL PROCEDURE

The study focuses on the issue of determination of protection from the criminal offences concept as the objective of criminal procedure. The concept of protection can be defined widely and narrowly. Protection as a wide notion means certain activities aimed at ensuring, implementing, restoring the rights and freedoms of victims or the interests of society. All criminal procedures can be considered as the action of legal protection enforcement according to this definition. Protection as a narrow notion means the activity of the subject who is external to the criminal offence aimed against this offence. The status of the person carrying out the counteraction to the offence is the criterion of differentiation between defence and protection from delinquent offence.

The author analyses the current legal construct of the objective of criminal procedure “protection from crime and misdemeanour” and concluded that it is not entirely accurate due to the fact that it is impossible to establish and prove the presence of all necessary conditions of crime or misdemeanour at the time of criminal procedural counteractions is needed to be issued.

Substantiation of illegality (that is the delinquent offence is prescribed directly in the Criminal Code of Ukraine) as a necessary and sufficient condition of the criminal offence which should be counteracted and eliminated to fulfil the protection as the objective of criminal procedure was provided.

The possibility to use social danger as a condition for the enforcement of the protection from delinquent offences as the objective of criminal procedure is analysed. The author stated that social danger of the offence should be evaluated only by a legislative body in the process of criminal law amendments including changes in the classification of criminal offenses. The social danger evaluation of the criminal offence the illegality of which is prescribed in the Criminal Code of Ukraine is not the objective of criminal procedure in any of its stages because social danger is not a formalised notion, unlike conditions of criminal offence that are prescribed in the Criminal Code and should be proven on the trial.

The author's definition of "the protection from criminal offences as the objective of criminal procedure" is derived, according to which this is the activity of the subject who is external to the criminal offence and whose authority or rights are prescribed by criminal procedural norms or initiate the enforcement of these norms, and this activity is aimed at creation of obstacles for a certain delinquent offence the illegality of which is determined by criminal law, suppresses it, prevents or minimizes negative consequences of it.

An overview of objects of protection in criminal procedure is provided. The author proposed to attribute the individual, community, society and the Ukrainian People as objects of protection from criminal offences.

The author states that only certain subjects can realize the protection from the criminal offence as the objective of the criminal procedure. They include (1) officials who have the right to arrest an offender, (2) any person who has apprehended an offender immediately after the offence, (3) investigating judge, (4) prosecutor, (5) investigator, (6) inquirer, (7) operative units on detection of crime that performed pre-procedural investigative activity when they appeal to initiate the criminal procedural pre-trial investigation of the punished-by-law preparation for a criminal offense, (8) individuals and legal entities that appeal for initiation of pre-trial investigation of the punished-by-law preparation for a criminal offense or of the continuing or ongoing criminal offense. The concept of "atypical counter-protection" was proposed, which means protection of individuals, community, society, and the Ukrainian People from illegal delinquent offences performed by empowered subjects of criminal procedure.

The author suggests two criteria for effectiveness evaluation of criminal procedural activity on the protection from criminal offences: (1) its timeliness and (2) proportionality of applied measures and the criminal offence.

Keywords: objectives of criminal procedure, subject of protection from criminal offence, object of protection from criminal offence, criteria for protection effectiveness, condition for protection enforcement.

Матеріал надійшов 31.10.2021

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)